СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

ПРОЕКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Вступ

Загальноєвропейські рекомендації з освіти відзначають, що пріоритетною освітньою метою є підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідальної компетентної діяльності. У зв'язку з цим нам видається цілком доцільним і актуальним широке запровадження у вивченні основних навчальних дисциплін освітньої проектної технології. Проте вчителі-практики в цій справі стикаються з труднощами, пов'язаними з недостатньою адаптацією проектної технології до вітчизняних умов, відсутністю потрібного навчально-методичного забезпечення. Ці утруднення і ризики можуть бути зменшені через надання вчителям різноманітних методичних матеріалів з ретельно опрацьованими проектами різних типів і різноманітної тематики, призначеними для початкової, основної та старшої школи: вчителі зможуть використовувати їх у повсякденній професійній діяльності чи як зразок у власних розробках. Інакше кажучи, для системного й ефективного впровадження освітніх проектів до навчально-виховного процесу вчителі потребують теоретичних розробок і навчально-методичних матеріалів, детального опису конкретних проектів. Використання навчально-методичної літератури з проектних технологій допоможе вчителеві зробити процес навчання змістовним, цікавим, корисним і демократичним. Але для цього потрібно докласти значних зусиль, щоб опанувати сучасну технологію.

Учитель — це людина, яка вирощує дві думки там, де раніше росла одна.

Е. Хаббард

У вітчизняній теоретичній і прикладній педагогічній літературі наявні дослідження, що висвітлюють різні підстави й аспекти проектної технології та її впровадження. Застосування інтерактивних методів навчання й оцінювання діяльності учнів на уроці дослідила група вчителів-практиків, керована О. Пометун., О. Пєхота та ін. розглянули загальну концепцію освітніх технологій, їх роль у формуванні творчої особистості. Проектний підхід в управлінні навчальним закладом вивчався О. Мармазою.

Роль учителя

У загальному випадку успішна реалізація проектної технології висуває певні вимоги до вчителя. Як стверджують автори посібника «Освітні технології», вчитель, як організатор проектної діяльності, виконує такі функції: допомагає учневі у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує і заохочує учнів, допомагає їм, проте не виконуючи за них їх роботу. Для цього вчитель має добре знати можливості, інтереси, бажання учнів, бути толерантним і креативним.

Справді, за самою ідеєю освітньої проектної технології роль учителя полягає не у тому, щоб у категоричний спосіб «доносити знання» й оцінювати результати їх засвоєння учнями, бути якимось «джерелом абсолютної істини» і «верховним суддею». Такий спосіб навчання приховує у собі небезпеку знищення паростків самостійної активності, здатності учнів до критичності та творчості. Натомість учитель мусить не тільки ефективно навчати, а й через організацію навчання і власну поведінку сприяти розвитку критичного і творчого мислення учнів, допомагати їх становленню як громадян демократичної правової держави. Для цього йому слід дати учням певний інформаційний та мотиваційний поштовх до роботи, продемонструвати зразки потрібних дій чи поведінки, а далі — виконувати роль консультанта, допомагати критично оцінювати і коригувати хід виконання та результати проекту, якоюсь мірою стати одним з його співвиконавців — авторитетним, проте не авторитарним. Він також має сприяти індивідуальній чи колективній роботі, створювати доброзичливу, сприятливу для роботи атмосферу, підтримувати співробітництво у класі чи у робочій групі учнів, стримувати неконструктивні суперечки і попереджати деструктивні конфлікти. У такому випадку вчитель перетворюється на фасилітатора (від англ. *facilitator* — той, хто чомусь сприяє, допомагає, щось полегшує (зокрема, розробку, виконання, оцінку проекту)). Для цього він має вільно орієнтуватися у міждисциплінарному середовищі, опанувати сучасні комунікативні інтерактивні методи, засвоїти демократичні цінності й упроваджувати їх в проектну роботу з позицій толерантності й права учнів на вільний вибір.

Під час перших застосувань освітньої проектної технології, коли діти ще з нею не знайомі, вчитель є ініціатором і спрямовує роботу учнів. Але коли учні засвоїли основні принципи і вміння роботи над проектами, вони не тільки мають залучатися до обговорення тематики, але й самі можуть виступати у ролі ініціаторів того чи іншого проекту. Поступово самостійна робота учнів розширюється не тільки на етапі виконання проекту, але й на етапі планування. Але слід зауважити, що це можливо тільки тоді, коли учні засвоїли норми і зразки демократичного спілкування, що зовсім не тотожне до безладу та анархії.

У класі створюються сприятливі умови для дискусії та діалогу, у дитини формуються вміння вільно і коректно висловлювати свої думки навіть тоді, коли вони не збігаються з точкою зору вчителя чи більшості учнів. Учитель заохочує учнів висловлювати свою думку, брати участь в обговоренні та виконанні проекту, використовуючи мовленнєві фортули на зразок: «Відмінно!», «Прекрасно!»,

«Фантастично!», «Дуже гарно!», «Оригінальна думка!», «Молодець!» тощо.

Очікувані результати

Реформування вітчизняної освіти через орієнтацію на проектну технологію є одним зі шляхів входження України до світового освітнього простору. Проектна технологія дозволяє одночасно і більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей, перш за все — «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Вони вчаться організовувати свою роботу з розв'язання актуальних проблем і досягнення потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення. Співпраця учнів між собою та з учителем під час виконання проектів сприяє формуванню соціальної компетентності демократичної природи. Учні навчаються спільно визначати проблеми і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки та ін.

Технологія — у перекладі з грецької — сукупність способів переробки матеріалів, виготовлення виробів і процеси, що супроводять ці види робіт. (Словник іншомовних слів. — К., 1974. — С. 665)

Загальнокультурна компетентність — це інтеркультурна взаємодія, що передбачає формування конструктивної діяльності в умовах культурного розмаїття.

Формуванню «здоров'язберігаючої» компетентності сприяють, перш за все, ті проекти, тематика яких спрямована на збереження фізичного, психічного і соціального здоров'я самих дітей та їх оточення. Прикладами можуть бути проекти «Здорова їжа», «Здоровий спосіб життя», «Моя сім'я» та ін. Крім того, можливість для учня працювати відповідно до своїх можливостей і рівня підготовки, створення доброзичливої атмосфери, що є обов'язковим у проектній діяльності, поліпшує психологічні умови навчання.

Проектна технологія дає можливість широко використовувати комп'ютер та Інтернет для пошуку, обробки інформації та роботи з нею, для презентації матеріалів проекту і, таким чином, формувати компетентності з інформаційних і комунікативних технологій. У цьому найбільш плідними виявляються телекомунікаційні проекти.

Ефективне формування підприємницької компетентності сьогодні навряд чи можливе без опанування проектної технології, яка допомагає співвідносити потреби і наявні ресурси, аналізувати й оцінювати можливості, планувати діяльність, презентувати і поширювати інформацію про результати тощо.

Розвиваючи в учнів здатність орієнтуватися у сучасних суспільно-політичних проблемах, взаємодіяти з місцевою громадою, застосовувати різноманітні засоби захисту прав і свобод, виробляти й ухвалювати рішення у демократичний спосіб, учитель допомагає формувати громадянську компетентність.

Застосування проектної технології — один зі шляхів виховання активної особистості, що може взяти на себе ініціативу і діяти у межах правового поля. Учні вчаться самостійно розв'язувати проблеми, приймати й обґрунтовувати рішення, виконувати роботу за складеним проектом. Це дає їм упевненість у собі, тому що уможливлює для кожного демонстрацію своїх знань, умінь і досягнень. Також це засіб формування критичного мислення і водночас розвитку творчих здібностей дитини.

Такий підхід дає можливість сприяти формуванню у дітей та підлітків уміння працювати у команді, а отже — розвивати здатність соціальної взаємодії.

Застосування проектної технології під час вивчення навчальних дисциплін, як на уроках, так і в позакласній роботі, створює додаткову мотивацію до навчання. Учні пропонують чи виконують проекти тому, що це їм цікаво.

До переваг проектної діяльності також належить розвиток різноманітних здібностей учнів, у тому числі через навчання:

- вільно і точно володіти мовою;
- вибору засобів досягнення кінцевого результату самими виконавцями;
- конструктивно спілкуватися, співпрацювати, взаємодіяти, надавати взаємодопомогу, долати суперечки;
- використовувати різні організаційні форми роботи;
- використовувати різноманітні засоби дизайну (плакатів, друкованих матеріалів, буклетів, колажів та ін.);
- добирати різноманітні наочні матеріали: фотографії, малюнки, діаграми, графіки та ін.;
- використовувати сучасну оргтехніку та обладнання (відеомагнітофон, камера, комп'ютер тощо).

Отже, застосування проектної технології є важливим засобом сучасної освіти і громадського виховання, розвитку критичного мислення і творчих здібностей дитини. Зазначена технологія стимулює загальну активність учнів, сприяє створенню плідного освітнього середовища й утвердження системного характеру навчання та самонавчання.

Імовірні утруднення і небезпеки під час виконання проектів

Під час застосування проектної технології вчитель може відчути певні проблеми, пов'язані з нестачею часу, використанням учнями рідної мови замість іноземної, великою кількістю помилок, різницею у темпах роботи різних учнів або груп. Окрема група проблем має організаційну природу.

Шум у класі. Учитель мусить розуміти, що певний шум у класі, де учні, наприклад, працюють у малих групах, є природним. Тому прагнути повністю його усунути не слід. Важливо, щоб зберігалася невимушена, але робоча атмосфера в групах, робота одних не заважала роботі інших. Для цього учні за допомоги вчителя складають

правила роботи в групах і дотримуються їх. Певний шум також може виникнути, коли учні стомлені. Особливо це стосується початкової школи. У цьому випадку необхідно перервати роботу на деякий час і запропонувати учням спеціальні вправи, що передбачають фізичні рухи, або музичну паузу.

Учні відмовляються працювати. Відмова від виконання проектної роботи може бути пов'язана зі значною її складністю або занадто швидким темпом, що перешкоджає учням використати свій потенціал. Якщо у класі є учні, які працюють занадто повільно, їм необхідно надати можливість працювати індивідуально або доручити «повільніші» справи, наприклад, вивісити графічні частини роботи для огляду, приклеїти ілюстрації тощо. Також у групах можливі непорозуміння чи особисті конфлікти, що не сприяють ефективній роботі. У цьому випадку вчитель має допомогти подолати утруднення чи навіть змінити склад груп.

Якщо ретельно спланувати й організувати проектну роботу, то багатьох проблем можна уникнути. Тому перш ніж розпочинати проект, необхідно продумати, чи відповідає він віковим особливостям дітей, рівню володіння навчальним матеріалом, а також врахувати міжособистісні стосунки.

Потрібно ретельно визначити послідовні етапи проекту, результати етапів та проекту загалом, критерії оцінювання, передбачити засоби стимулювання і заохочення. Не слід забувати, що сучасні учні здатні запропонувати непередбачені ідеї чи використати не відомі вчителеві дані: тут у нагоді стане мудрість педагога, вміння зважено оцінювати, підтримувати чи аргументовано критикувати «нестандартні рішення».

Розвиток і використання критичного мислення в процесі здійснення проектів

Критичне мислення поширилось у школах і університетах Північної Америки після другої світової війни. У Радянському Союзі воно було практично невідоме. В Україні та інших нових незалежних державах зацікавленість до нього виникла у середині 90-х років минулого століття. Приблизно через десять років спроби залучення до навчального процесу широкого спектру ідей, об'єднуваних загальним брендом критичного мислення, значно підсилились на рівні як вищої, так і середньої школи.

Критичне мислення є усталеним елементом громадянської освіти демократичної країни, ще більшу вагу воно має для формування громадянської освіти країни, що демократизується.

Із досвіду північноамериканської системи освіти відомі два основні підходи навчання критичного мислення. Перший із них передбачає окрему академічну дисципліну, у межах якої вивчається той чи інший раніше встановлений алгоритм критики і формуються вміння його застосовувати. За матеріал для демонстрації цього алгоритму викладачем і опанування його студентом беруться проблемні тексти будь-якої конкретної науки, бажано — пов'язаною з напрямом підготовки майбутнього фахівця. У цьому випадку алгоритм критичного мислення є очевидною, наперед заданою формою опрацювання проблемного матеріалу, що її слід осмислити та засвоїти. Але існує й інший підхід — «критичне мислення через інші дисципліни». Він не потребує виокремлення самостійної дисципліни «Критичне мислення», оскільки навчання критики занурюється у вивчення якоїсь зі звичайних дисциплін (мови, математики тощо). Складові алгоритму критичного мислення тут не засвоюються ззовні, а відшукуються тим, хто навчається, за стимулювання і підтримки викладача.

Проблемний матеріал не перетворюється на джерело ілюстрацій, а є тією «сировиною», з якої учень або студент значною мірою самостійно «видобуває» потрібні знання і вміння систематичної критики.

Кожен з описаних підходів має свої переваги й обмеження. Викладання критичного мислення через інші дисципліни є більш прийнятним для початкової школи, коли формуються простіші вміння критики без поглибленого їх наукового обґрунтування. Інший підхід виглядає відповідним до рівня вищої школи, він вимагає певної абстракції і рефлексії, потрібних для не тільки для засвоєння прийомів критики, а й розуміння їх логічних, психологіч-

Педагогічна технологія — це:

- ***комплексний, інтегрований процес, що охоплює людей, ідеї, засоби та способи організації діяльності для аналізу проблем і планування, забезпечення, оцінювання та керування розв'язанням проблем, що стосуються всіх аспектів засвоєння знань (Асоціація педагогічних комунікацій і технологій США);***
- ***змістовна техніка реалізації навчального процесу (В. Безпалько);***
- ***системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічної мети (М. Кларин);***
- ***змістовне узагальнення, що вбирає в себе зміст усіх визначень різних авторів (джерел) (Г. Селевко);***
- ***системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО)***

них та ін. підстав та сутнісних зв'язків. Звичайно, привабливою виглядає комбінація описаних підходів залежно від навчальної проблемної ситуації, рівня аудиторії тощо. Проте за системної організації конкретної роботи якийсь із зазначених підходів завжди буде провідним: у реалізації інтегрованого підходу проектної технології у початковій школі природно актуалізується навчання критичного мислення через інші дисципліни.

Головна мета критичного мислення на рівні школи — навчити учня свідомо сприймати і, за потреби, критично оцінювати різноманітні аргументовані послання, усні чи письмові тексти. У процесі виконання навчальних проектів учні мають справу з різними видами таких послань. Проектна діяльність передбачає використання зовнішньої інформації, обмін посланнями членів робочих груп, спілкування між групами, учнів з учителем.

Тому існує нагода як навчати критичного мислення, так і використовувати його засоби у поліпшенні проектної діяльності та оцінці її результатів.

Громадянська освіта в учнівських навчальних проектах

Одним із важливих завдань громадянської освіти є формування у молоді громадянської компетентності та розвиток демократичної культури. Базовий еталон громадянської компетентності опрацьований у розробленій АПН України «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», в інших документах.

Громадянська освіта визначається як інтегративна педагогічна технологія формування громадянських чеснот та засвоєння технік розв'язання у мирний спосіб соціальних проблем, конфліктів, криз. При цьому особлива увага надається питанням формування громадянської компетентності школярів за міжпредметним принципом під час уроків, а також за допомогою розвитку позакласної (позашкільної) діяльності, проведення літніх шкіл та утвердження практики безперервності освіти. Ми зважаємо на загальновідому істину, що компетентність виявляється під час діяльності (або у способах поведінки) у поєднанні з цінностями, інтересами, прагненнями особи, метою яких є досягнення конкретного результату.

Спілкуючись, люди створюють одне одного.

Д. Ліхачов

Практичними кроками у зазначеному напрямку стала реалізація проектів і програм Європейського Союзу «Освіта для демократії в Україні», «Громадянська освіта — Україна», канадсько-українських проектів «Демократична освіта» і «Розбудова демократії», спільного проекту МОН України і Програма Розвитку ООН в Україні «Освітня політика та освіта «рівний — рівному» тощо. Аналіз їх результатів дозволяє дійти наступного висновку: з метою формування громадянської компетентності учнів у школах виправданим є запровадження окремого курсу з громадянської освіти, але водночас слід системно розширювати громадянознавчі аспекти у викладанні усталених дисциплін, застосовуючи активні, особистістно орієнтовані методики та інноваційні технології, спираючись на інтегрований міждисциплінарний підхід.

З іншого боку, зважаючи на актуальність питань демократизації українського суспільства і необхідність продовження безперервної демократичної освіти, започаткованої у загальноосвітніх школах, доцільно поглибити викладання навчальних курсів з актуальних проблем демократії та прав людини у вищих навчальних закладах. При цьому слід зважати на необхідність запровадження нових підходів, педагогічних технологій і методик викладання у контексті входження вищої школи до Європейського освітнього простору до 2010 року. Але істиною є той факт, що без трансформації та демократизації шкільної освіти не відбудеться реального залучення вищої школи до Болонського процесу.

Однією з перспективних інновацій у сучасній школі є проектна технологія, реалізована через інтегрований підхід до формування громадянськості, ініціативності, розвитку плідного мислення. Під час роботи над проектом учні звертаються до різної тематики, яка передбачає: знання прав і обов'язків; засвоєння культурних цінностей та норм міжнаціонального спілкування; розуміння важливості збереження навколишнього середовища та необхідності брати участь у житті місцевої громади; утвердження демократичних цінностей та поважання демократичного устрою; навчання вміння жити в сучасному світі та виявляти солідарність тощо.

Як було зазначено вище, громадянська освіта — це опанування технології розв'язання у мирний спосіб соціальних проблем, конфліктів, криз, її учень набуває під час навчання.

Запропонований нами підхід розширює тематику проектів, коло інформації, ставить перед необхідністю вибирати варіанти можливих дій, «загострює» навчальну ситуацію. Врешті, зіткнення думок, позицій, суперечка, нерозуміння учня, аналіз помилок та їх виправлення є позитивним процесом навчальної діяльності та поведінки під час роботи за проектом.

Виконання конкретних навчальних проектів вимагає застосування знань, набутих під час вивчення інших дисциплін, і дозволяє в інтерактивній формі засвоювати:

- знання про взаємодію людини з інституціями політико-економічної, соціальної та культурної сфери, наприклад учнів — з органами шкільного самоврядування;
- вміння застосовувати знання, брати участь у суспільному житті, волонтерській роботі, діяльності шкільних гуртків та ін.;
- притаманні людині демократичного суспільства громадянські цінності, що сьогодні утверджуються в Україні.

Учнівські навчальні проекти ґрунтуються на принципах, що відповідають визнаним у демократичному світі стандартам у галузі громадянської освіти, зокрема:

верховенство права, гуманізм, критичність і толерантність, соціальна справедливість тощо.

Наприклад, принцип верховенства права формує повагу до правового закону, до прав людини та інструментів їх забезпечення. Інтерактивний характер роботи за проектом передбачає взаємоповагу і довіру, плюралізм, критичність і толерантність, наявність вибору, можливість участі у прийнятті рішень і відповідальність за них. Гуманізм виявляється у пріоритетності прав і свобод людини та людської гідності, а також у відповідності проекту до здібностей та можливостей дитини. Принцип плюралізму передбачає різноманітність підходів, поглядів, виховання взаємної толерантності. Разом із тим, породжуючи взаємну критичність, плюралізм спрямовує на уникнення екстремістських оцінок та дій.

Люди не народжуються, а стають тими, ким вони є.

Гельвецій

Метод проектів характеризується такими рисами:

- зорієнтованість на соціальні дії, що дають змогу набути позитивного досвіду і громадянської компетентності;
- зв'язок з практичною діяльністю, формування вмінь і навичок щодо участі у справах громади та взаємодії з її представниками, аналізу реальних життєвих ситуацій і дій у межах правового поля;
- наступність і безперервність громадянської освіти, що передбачає її відповідність до вікових особливостей і поетапність, утілення «крок за кроком», залучення до здійснення проектів, починаючи з початкових класів;
- міжпредметні зв'язки, коли передбачається звернення до різноманітної тематики, що традиційно вивчається різними шкільними предметами;
- врахування особливості місцевих умов, установлення зв'язків із громадою;
- полікультурність, тобто універсальність прав людини і повага до культурного розмаїття.

Отже, введення до змісту шкільних проектів громадянознавчих підходів сприяє формуванню у молоді громадянських знань, умінь, цінностей, а також таких особистісних рис: демократичність, правовий світогляд, активність, комунікабельність, відповідальна участь, ініціативність, поінформованість, здатність діяти результативно у складі команди та знаходити засоби розв'язання проблем у демократичний спосіб. Водночас інтегрування громадянознавчих знань до шкільних проектів значно посилює емоційно-ціннісний компонент змісту навчання, підсилює задоволеність учнів від процесу навчання, зорієнтує їх на досягнення успіхів зараз і в майбутньому.

Залучення ідей громадянської освіти до навчальних проектів є важливим аспектом у процесі формування успішних учнів, які здатні ефективно застосовувати набуті знання, працювати, застосовуючи інформаційно-комунікативні технології, залучатися до прийняття рішень, постійно навчатися як самостійно, так і в групах.

Водночас із допомогою громадянської освіти школярі засвоюють демократичні цінності, переконання, принципи, і керуються ними. Це дозволяє їм розрізняти добро і зло, обирати моральний і здоровий спосіб життя, мати самоповагу й усвідомлювати себе як особистість. Таким чином, у процесі виконання проектів відбувається формування відповідального громадянина, відданого ідеї прав людини, здатного активно залучатися до громадських справ і змінювати стан справ на краще.

Проектна технологія безпосередньо поглиблює знаннєву, морально-етичну, соціальну та інші складові громадянської компетентності. Вона водночас розвиває необхідні вміння і навички, наприклад, зорієнтованість на конкретні дії, особисту участь та громадську активність. Також вона надає можливість формувати у дітей та підлітків уміння працювати в команді й, таким чином, набувати навичок соціальної взаємодії. Загалом, інтегрування ідей громадянської освіти до навчальних проектів у школі інтенсифікує кооперацію між учителями, а учням дозволяє набувати компетентностей, знань та вмінь, необхідних для продуктивного життя людини.

Типи учнівських проектів

В основу типології проектів можна покласти різні ознаки. Наприклад, залежно від кількості учасників, проекти можуть бути індивідуальними, груповими (2–6 осіб), колективними; залежно від часу, витраченого на реалізацію, проекти можуть бути короткотривалими (1–3 уроки), середньої тривалості (до місяця), довготривалими (кілька місяців). За тематичною спрямованістю проекти бувають дуже різноманітними: мовні, екологічні, етнографічні, країнознавчі, з прав людини, соціологічні тощо. Не завжди легко визначити тип проекту за тематичною спрямованістю, адже більшість із них за своєю сутністю є міждисциплінарними.

Частіше тип проекту визначається за характером діяльності, що в ньому є провідною. Розглянемо такі основні типи проектів: дослідницькі, інформаційні, творчі, ігрові, практичні (практично орієнтовані). Особливу групу складають телекомунікаційні проекти. Вони вимагають обов'язкового використання телекомунікаційних технологій.

Інформаційні проекти

Інформаційні проекти спрямовані на навчання цілеспрямованого збирання інформації, її аналізу та використання. Виконуючи такий проект, учні відшукують і накопичують відомості, наприклад, про прислів'я, афоризми, свята, їжу, міста. Кінцевим продуктом інформаційного проекту може бути реферат, опитування, проведення фокус-групи, оформлення стенду тощо.

Як організувати роботу з інформацією?

Для цього, зокрема, слід зробити таке.

1. Записати та вивчити відповідну інформацію, що вже відома (тут стануть у нагоді навички критичного мислення).

2. З'ясувати, яка інформація ще потрібна і де її можна здобути (можливі джерела відомостей: книги, підручники, періодичні видання, довідкові видання, матеріали конференцій, Інтернет тощо).
3. Здобути інформацію з різних доступних джерел, зібрати дані (основні вимоги до збираної інформації — відповідність до завдання проекту, істинність, повнота і точність, а також дотримання норм моралі чи закону).
4. Зафіксувати зібрані дані у вигляді нотаток, діаграм, таблиць, схем, записів на плівку, фотографій, електронних файлів (це може бути як індивідуальна, так і колективна робота).
5. Порівняти зібрані дані та впорядкувати матеріал (робота в групі).

Інформаційний проект може бути частиною проекту дослідницького.

Дослідницькі проекти

Дослідницькі проекти вимагають чіткого визначення загальної проблеми дослідження, його головної мети, конкретних завдань та методів їх розв'язання. У спрощеному вигляді прийнятний алгоритм може виглядати таким чином.

1. Визначити загальну проблему дослідження, осягнути мотивацію її долання.
2. Вивчити найширші відомості щодо доробку попередників із даної проблеми.
3. Якомога ясніше сформулювати мету дослідження, а також перелік тих імовірних завдань, що потрібно буде розв'язати під час її досягнення.
4. Сформулювати робочу гіпотезу щодо методів і засобів досягнення мети.
5. Провести дослідження, знайти — спочатку гіпотетичне — розв'язання проблеми.
6. Проаналізувати і критично оцінити отримане рішення, за потреби модифікувати робочу гіпотезу щодо шляхів і засобів досягнення мети дослідження.
7. З'ясувати реальні можливості впровадження одержаного результату у практику.

Робота за таким проектом може мати не лінійний, а циклічний характер (наприклад, за умови негативної оцінки гіпотетичного розв'язання проблеми у межах п. 6 вірогідним є повернення до одного з попередніх пунктів алгоритму) і відбуватися впродовж тривалого часу. Презентація його добре перевіреного й обгрунтованого результату буде доцільною на засіданні учнівського наукового товариства.

Ігрові проекти

Ігровий проект передбачає виконання ігрових ролей у моделях / ситуаціях, що об'єднуються загальною ідеєю. Це можуть бути ролі історичних постатей, казкових героїв, персонажів літературних творів, соціальні або професійні ролі. Ігрові проекти можуть здійснюватися у формі уявної подорожі, конференції, симпозіуму, журналістського розслідування.

Також може бути використані сюжети літературних творів, казок. Кінцевим продуктом проекту буде вистава чи виступ театрального гуртка.

Творчі проекти

Не завжди можна чітко визначити структуру творчого проекту. Проте у цьому випадку діяльність учасників проекту спрямована на те, щоб створити оригінальне есе або вірш, придумати казку або оповідання, малюнок, колаж тощо.

Практичні (практично орієнтовані) проекти

Головною ознакою цих проектів є не тільки навчання, а й досягнення певного соціально значущого результату. Такі проекти передбачають ретельне обговорення і планування потрібних дій. Їх виконання вимагає також чіткої структури, розподілу обов'язків, обговорення на кожному етапі з метою координації діяльності, практичне впровадження ідей. Кінцевим продуктом таких проектів може бути газета, Web-сторінка, оформлений стенд, суспільна акція тощо.

Соціальні проекти — це практично орієнтовані проекти, що зазвичай передбачають взаємодію з громадою. Велике значення має соціальна спрямованість планованих результатів, їх важливість як для суспільства в цілому, так і для певної громади. До цієї групи також належать проекти, спрямовані на розбудову шкільного (класного) самоврядування.

Телекомунікаційні проекти

Телекомунікаційний проект — це спільна пізнавальна, дослідницька чи ігрова діяльність учнів, що має на меті навчання і базується на комунікації віддалених учасників за допомогою комп'ютерної техніки й Інтернету. Він спрямовується на розв'язання спільної проблеми і досягнення спільних результатів, а також має заздалегідь узгоджені учасниками методи та засоби діяльності.

Етапи здійснення колективного проекту

Більш-менш складні проекти виконуються поетапно. Не всі проекти мають однаковий алгоритм, але всі вони долають чотири основні етапи:

а) підготовка;

б) планування;

в) основна робота за проектом;

г) підбиття підсумків.

Прості й короткотермінові проекти можуть здійснюватися за спрощеною схемою. Робота за складними і тривалими проектами передбачає деталізацію алгоритму, виділення певних складових основних етапів.

Підготовчий етап

На цьому етапі необхідно, по-перше, створити позитивну, дружню атмосферу, сформувати взаємини довіри та впевненості, допомогти учням краще пізнати одне одного, навчитися висловлювати свої думки. Для цього доцільно виконати такі вправи: «Знайди того, хто...», «Груповий портрет» тощо. По-друге, слід допомогти учням зосередитися на загальній тематиці проекту, мотивувати, підготувати їх до виконання проекту. По-третє, слід визначити конкретну — актуальну і важливу — проблему. Але у початковій і навіть у середній школі учні не завжди самі можуть визначити важливість проблеми. До того ж навчальна мета може не збігатися з їх бажаннями і прагненнями. Тому на цьому етапі необхідно, щоб учитель допоміг учням знайти і висловили ті ідеї, які будуть покладені в основу проекту. Але функції вчителя підпорядковуються тому, що учні мають залучатися до процесу прийняття рішень протягом усього проекту.

Усі наші задуми, пошуки й творіння перетворюються на порох, на мертву мумію, якщо відсутнє дитяче бажання вчитися. Воно настає з успіхом у навчанні… Інтерес до навчання з'являється лише тоді, коли є натхнення, що народжується від успіху в опануванні знань, без натхнення навчання перетворюється на тягар.

В. О. Сухомлинський

Регулярно звертаючись до проектної технології, вчитель поступово підводить учнів до того, що вони самостійно визначають проблему, на дослідження чи розв'язання якої проект спрямований. Завдання вчителя полягає у тому, щоб навчити учнів визначати проблему. На цьому етапі поступово збільшується їх самостійність, а роль учителя, відповідно, у цьому поступово зменшується. Проект може бути підсумком роботи над темою.

Пропонуємо приклади методичних прийомів, що допоможуть визначити тематику проекту, спрямують учнів до певної проблеми.

Опитування учнів

Цей прийом передбачає більший ступінь контролю з боку вчителя. Він пропонує для обговорення низку проблем, які є різними варіантами бажаного. При цьому забезпечується можливість обговорення й (обмежений) вибір остаточного варіанта проблеми проектної діяльності.

Слова

Клас поділяється на кілька робочих груп. Далі:

- вчитель диктує слова, що стосуються обраної теми / проблеми, а учні їх записують;
- низка слів обговорюється у групах, учні встановлюють, до якої теми / проблеми ці слова стосуються;
- додаються потрібні, на думку учнів, слова;
- групи обмінюються своїми думками щодо тематики / проблеми проекту.

Вільне асоціювання

Учитель задає тему, пропонуючи учням знайти цікаву для них у цьому річищі проблему. При цьому вислуховуються і фіксуються будь-які пропозиції, критика яких спочатку заборонена: психологи називають це вільним асоціюванням. Після висловлення певної кількості думок розпочинається їх критична оцінка, наслідком якої може бути більш-менш точний вибір потрібної проблеми.

Учитель може використати й інші засоби для того, щоб зосередити увагу на бажаній тематиці проекту, в тому числі: газетна стаття, дані досліджень, документальний фільм, короткі історії, вірші, тематичні кросворди, цитати, дискусійні неоднозначні твердження, аргументи, що підтверджують або спростовують, стаття закону (інший юридичний документ, наприклад витяг із Декларації про права людини) тощо.

Унаслідок виконання зазначених вище чи інших прийомів можуть скластися різні ситуації:

- учні зацікавилися темою / проблемою, яку планував учитель (або близькою);
- тематика / проблема проекту не визначена, тому необхідно продовжити пошуки;
- учні самі не дійшли (чи не можуть дійти) згоди: тоді вчитель — як підказку — пропонує низку проблем, з яких необхідно остаточно вибрати одну;
- вчитель просто пропонує тему / проблему (це найпростіше рішення, прийнятне лише для перших спроб застосування проектної технології).

У той чи інший спосіб визначивши тему / проблему, далі учні мають зібрати якомога більше ідей для проекту та структурувати їх, установивши їх зв'язки, унаочнити, зобразивши у вигляді мережі, «дерева» («яблуні»), підкресливши різними кольорами.

«Яблуня ідей»

- Учитель пропонує кожному учневі придумати декілька важливих ідей;
- записати їх на окремих аркушах кольорового паперу у формі листя;
- усі аркуші скомпонувати на плакаті у вигляді дерева і вивісити для огляду;
- учні знайомляться з ідеями;
- у групах по чотири–п'ять учасників обрати дві–три різнопланові ідеї та написати їх на аркушах паперу у формі яблук;
- прикріпити їх на плакаті для огляду: ці ідеї — початок роботи над проектом.

Якщо учні мають певний досвід роботи з проектами, то важливою складовою підготовчого етапу була б демонстрація прикладу здійснення проекту.

Формулювання проблеми проекту, визначення його форми та мети

1. Остаточно обрати тему проекту. Вчитель пропонує тему або надає можливість учням визначитися самостійно, тобто дійти згоди щодо теми, яка б була цікава всім.

Можливі різні ситуації розвитку подій:

- учні цікавляться темою, яку планував учитель (або близької до неї);
- учитель пропонує низку тем, з яких необхідно обрати одну або з'ясувати, яким чином об'єднати ці теми в єдине ціле;
- група не дійшла остаточної згоди щодо вибору теми: слід зафіксувати пропозиції і поставити їх на голосування;
- тематика проекту не визначена, необхідно повернутися до попереднього етапу та продовжити визначення теми.

2. Зібрати ідеї для проекту.

   Зібрати якомога більше ідей для проекту та структурувати, встановивши зв'язки між запропонованими ідеями, поєднавши лініями, зобразивши у вигляді дерева, мережі, підкреслити різними кольорами.

3. Продемонструвати приклад проекту. Це важливо зробити, якщо учні мають невеликий досвід роботи над проектами.

Створення плану проекту

На цьому етапі відповідно до проблеми визначається (багатовимірна) мета проекту, етапні завдання, визначаються бажані результати, складається детальний план роботи і необхідний для його виконання час, формуються групи, визначаються потреби у даних, а також у матеріалах чи оргтехніці тощо. У колективному проекті організовується робота груп. У класі можна вивісити плакат із планом (схемою) проекту. Потрібно також організувати фіксацію, запис роботи за проектом. Для здійснення цього слід дотримуватися такого алгоритму:

Школа повинна продовжувати дитячі радощі, а не позбавляти їх.

В. О. Сухомлинський

Визначити і зафіксувати чітку структуру проекту (робота з усім класом).

1. Створюється загальна зрозуміла і чітка схема (план) проекту, над якою працює весь клас. Це необхідно, щоб уся наступна робота окремих груп була узгодженою.

   Схема у формі «дерева» містить усі гілки проекту, їх зв'язок (що є наслідком чого, з чим пов'язане). Ця попередня схема може доповнюватись і змінюватись у процесі роботи.

   Якщо вчитель пропонує учням досягти певного результату, наприклад створити плакат «Здоровий спосіб життя», то доречно запропонувати їм самим з'ясувати, які саме питання (наприклад, здорове харчування, заняття спортом) належать до основної частини, а які — до додаткової (наприклад, шкідливі звички).

2. Встановити потреби, тобто скласти список того, що учням знадобиться під час здійснення проекту та його презентації: література (довідкова) чи доступ до Інтернету; фломастери, листівки, папір тощо.

3. Сформувати групи й організувати їх роботу (у групах учні можуть додатково визначати, що необхідно для здійснення проекту чи його окремих етапів).

   В одній групі зазвичай об'єднуються 3–5 учнів.

   Групи можуть формуватися спонтанно або з допомогою різних алгоритмів. Наприклад, учитель порахував учнів (*1, 2, 3, 4... 1, 2, 3, 4...*), всі учні з номером 1 утворюють першу групу, з номером 2 — другу і таке інше.

Можливі інші способи формування груп:

- обрати картку певного кольору: вчитель пропонує картки різних кольорів, учні, які обрали картки одного кольору, утворюють одну групу;
- зібрати картинку: вчитель розрізає картинки (їх кількість відповідає до потрібної кількості груп) на частини різної форми і розміру, змішує і роздає учням — до групи входять учні, які зібрали певну картинку;
- об'єднати дітей у групи за інтересами: до групи залучаються всі, хто полюбляє малювати або співати чи розповідати вірші тощо.

Використовуючи ці способи, ви не завжди досягаєте балансу в групі. Вчитель має бути готовим запропонувати деякі зміни щодо складу груп. Формування груп має відбуватися з урахуванням інтересів, здібностей, взаємин між окремими учнями (зокрема, слід уникати залучення до однієї групи учнів, які ставляться одне до одного вочевидь недоброзичливо).

У довгостроковому проекті групи можуть придумати собі назви.

Групи планують свою роботу і розподіляють обов'язки, визначають час, необхідний для здійснення окремих частин проекту. Тема / проблема / завдання, над якою працює група, обговорюються й уточнюються, приймається рішення, робота групи презентується всьому класу. Після презентації й обговорення слід додати всі зміни до існуючої схеми. Кожна група опрацьовує свою частину проекту / завдання. Коментарі, пропозиції, уточнення беруться до уваги. Група опрацьовує їх та вносить зміни в загальну схему, а потім розміщує на плакаті в межах загальної структури проекту. Якщо кінцевий продукт роботи — плакат, газета, колаж доцільно зробити його макет.

Основна робота з розв'язання проблеми, формулювання й обґрунтування висновку проекту

Основна робота за проектом здійснюється за розробленим планом (схемою). Групова робота має набути вигляду міні-проекту, який буде частиною загального проекту.

Значна кількість проектів чи міні-проектів вимагає опрацювання конкретної інформації (потрібно знаходити, аналізувати, встановлювати сенс, критично оцінювати, систематизувати, узагальнювати, коротко викладати інформацію), тому тут є актуальним навчання із використанням технології критичного мислення.

На цьому етапі розгортається практичне розв'язання проблеми (воно може здійснюватися через внесення й обговорення індивідуальних здогадок або через колективну форму роботи — мозковий штурм). Початкові ідеї формулюються і перевіряються, висновок (рішення) обґрунтовується. План поступово реалізується — схема проекту наповнюється конкретним змістом. Можливо, під час планування щось не було враховане, тому в ході роботи відбувається доцільне її коригування.

«Мозковий» штурм

Це швидкий обмін пропозиціями щодо розв'язання проблеми протягом обмеженої сесії (усі пропозиції записуються сторонніми для групи спостерігачами або з допомогою технічних засобів). Пропозиції породжуються через вільне асоціювання. Неприпустимо критикувати запропоновані пропозиції доти, доки не будуть висловлені всі ідеї або сесія закінчиться.

Основні принципи:

- висувайте якомога більше ідей; однаково, чи можна їх використати, чи ні;
- пропонуйте будь-яке рішення, що спадає на думку, навіть якщо воно незвичайне, непрактичне і навіть здається абсурдним; висловлюйтесь вільно; не бійтеся «плагіату»;
- вільно розвивайте ідеї, удосконалюйте їх, комбінуйте;
- не критикуйте до завершення сесії.

Учитель має бути готовим для обговорення, ненав'язливої оцінки та корекції — коли у цьому буде потреба — будь-яких пропозицій.

Узгодження роботи груп. Взаємна критична оцінка результатів їх роботи і виділення позитивних здобутків

На основі роботи груп складаються доповіді, які презентуються класу. У ході презентації обговорюється і критично оцінюється діяльність і здобутки окремих груп. Успішно проведена презентація буде не тільки моральним заохоченням, а джерелом мотивації у подальшому.

Протягом усієї роботи представники кожної з груп доповідають про роботу у своїх групах усім учасникам проекту. Це необхідно для того, щоб обмінятися досвідом здійснення проекту, критично оцінити чи узгодити (попередні) результати, обговорити та внести можливі зміни до плану тощо. Досвід якоїсь групи може бути корисним іншим учасникам, які, до того ж, мають знати, що здійснюється в межах усього проекту.

Вибір форми презентації роботи залежить від багатьох чинників: теми, часу, типу проекту, тощо. Це може бути формальне або неформальне пояснення, короткий письмовий виклад, лист, демонстрація практичних результатів, аудіовізуальна презентація, драматизація, з використанням музики, аудіо- та відеозаписів тощо.

Залучити учасників до активної участі у презентації допоможе завдання, яке вони отримують перед початком підготовки:

1. Записати ідеї та пропозиції щодо проекту в цілому.
2. Визначити ідеї та досвід для роботи вашої групи.
3. Визначити ідеї та досвід для роботи інших груп.

Одним з імовірних результатів презентації роботи груп може бути перегляд початкового плану проекту і створення нового, остаточного. Важливо дійти згоди щодо внесення змін до плану, що передбачає здійснення низки таких кроків.

1. Проаналізувати критику презентації, з'ясувати її підстави і сформулювати ідеї щодо долання виявлених утруднень, помилок.
2. Реорганізувати свою частину проекту відповідно до зауважень, отриманих від учителя, інших учасників проекту.
3. Створити й оформити остаточний варіант плану (схеми).

Після цього слід повернутися до виконання пункту «Основна робота за проектом». Коли ж проміжні презентації груп будуть схвалені, а потреби у переробці плану і поверненні до основної роботи не буде, то слід розпочати підготовку остаточної презентації.

Створення синтетичного (спільного) варіанта проекту

Робота над проектом на цьому етапі має відповідати таким критеріям: чітко організована, ясно презентована, добре написана, акуратна, цікава. Якщо це проект з мови, то значна увага повинна приділятися і мовним аспектам. Робота передбачає здійснення низки таких етапів.

1. Проаналізувати нові потреби.
2. Реорганізувати свою частину проекту відповідно до рекомендацій, отриманих на попередньому етапі від учителя, інших учасників проекту.
3. Створити остаточний варіант. Групова робота має набути вигляд міні-проекту, що буде частиною загального проекту.

Пам'ятайте, що радість успіху — це потужна емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути гарною. Турбуйтеся про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалась. Якщо вона відсутня, не допоможуть жодні педагогічні хитрощі.

В. О. Сухомлинський

4. Оформити остаточний варіант. Дібрати заголовки, ілюстрації, цитати для групової презентації, музичне оформлення тощо.

Презентація проекту

Мета цього кроку — підготувати загальну презентацію проекту та його результатів шкільній спільноті, громаді.

Для кращої узгодженості роботи можна запропонувати представникам груп створити план презентації. Підготувати презентацію допоможуть такі запитання.

- Якою є мета презентації?
- Кому презентувати проект (аудиторія)?
- В який спосіб проводити презентацію?
- Де проводити презентацію?
- Коли?
- Хто?
- Які частини, матеріали використати?
- Як організувати?
- Що необхідно?
- Хто за що відповідає?

Учні повинні самі обрати, в якій формі буде відбуватися презентація проекту: слайди, розміщення на стіні, відеозапис, індивідуальні доповіді, виступ групи, драматизація тощо.

Використовують музику, освітлення, роздавальні матеріали, добирається одяг. Урешті-решт проектний доробок презентується громаді.

Підбиття підсумків проекту та оцінювання

Етап підбиття підсумків і оцінювання є обов'язковим, він має важливе значення. Його мета полягає у тому, щоб з'ясувати, чи досягнуті етапна мета й загальна мета, навчити оцінювати проектну роботу та її результати, а також пов'язати проект із наступною діяльністю. Це також дає можливість учням самим відстежувати процес вивчення навчальної дисципліни, власні досягнення. Зазначений етап передбачає такі кроки.

1. Підбити підсумки проекту в цілому.
2. Підбити підсумки роботи окремих груп.
3. Оцінити частини (етапи) проекту.
4. Накреслити зовнішнє оцінювання (оцінювання вчителем).
5. Накреслити перспективи майбутніх проектів.

Оцінювати слід проект у цілому та окремі його етапи. Підбиття підсумків може бути індивідуальним, коли кожен учень аналізує виконання проекту самостійно, або проводитися в групах, усім класом, тобто колективно. Вчитель також може підбити підсумки проекту, — це є особливо важливим тоді, коли учні тільки навчаються виконувати проекти. Підбиваючи підсумки виконання проекту, необхідно проаналізувати сильні та слабкі сторони, досягнення, труднощі, помилки, що, ймовірно, виникли під час виконання проекту, дії з їх виявлення і виправлення.

Важливо також використовувати моніторинг (відстежування) того, як просувається проектна робота протягом усього його виконання. Це може відбуватися у формі обговорення, презентацій і повідомлень, заповнення певних форм самими учасниками. Зовнішнє оцінювання проводиться як учителем, так і учнями (інших груп).

Проведення формального оцінювання проекту можливе в різні способи: з допомогою опитувального листа, заповненої таблиці, шляхом індивідуального опитування тощо. Але необхідно пам'ятати, що оцінювання проекту має відбуватися за чіткими критеріями, які, як правило, розробляє вчитель і заздалегідь знайомить із ними учнів. Оцінюються не тільки предметні аспекти, але й зміст, уміння презентувати, оформлення проекту тощо.

Особливості здійснення проектів у початковій школі

Плануючи проект, учитель повинен визначитися:

- чи відповідає діяльність, запланована за проектом, до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку;
- чи мають учні необхідний досвід виконання проектної роботи;
- чи ретельно сплановані етапи проекту (що будуть

робити учні та якого результату досягнуть на кожному етапі);

- як запланований проект відповідає до програмових вимог;
- яким мав би бути кінцевий результат;
- чи досягнуть діти необхідного рівня знань із навчального предмета (а також чи будуть досягнуті потрібні результати у кожному з вимірів проектної діяльності).

Виконуючи проекти на уроках у початковій школі, слід дотримуватися певних вимог.

- Ураховувати вікові особливості. Учень початкової школи (6—10 років) може зосереджувати увагу на одному предметі чи виді діяльності протягом 5–10 хвилин.

Без прагнення до наукової роботи вчитель елементарної школи неминуче зазнає влади трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається.

А. Дістервег

У цьому віці діти потребують особливої мотивації. Необхідна зацікавленість до діяльності, що відповідає до її інтересів, досвіду, знанням, оточенню. Вони люблять грати, співати пісні, виконувати фізичні вправи, малювати, вирізати, приклеювати. Дітям цього віку слід пропонувати прості завдання, давати чіткі, зрозумілі пояснення (інструкції).

- Обирати для розв'язання проблеми, вагомі для цього віку, та отримувати конкретні результати (наприклад, словник у малюнках, картки, плакат, що розповідає про уподобання, тощо).
- Застосовувати інтегровані знання та вміння, що спираються на досягнення учнів у молодшому шкільному віці.
- Розвивати незалежність, здатність робити вибір та діяти самостійно (індивідуально, у парах, у малих групах), уміння послідовно виконувати певні дії. Учні поетапно здійснюють проект за допомогою і підтримкою вчителя, який не тільки координує роботу, але й ініціює, планує, організовує її, навчає різноманітних видів діяльності, забезпечує право вибору.
- Учитель організовує попереднє вивчення предметних аспектів на початковому (інтродуктивному) рівні, що спрямоване на формування основних учнівських компетенцій.

Особливістю запровадження проектної технології у початковій школі є те, що вчитель виступає організуючим началом. Він планує проект, знайомить учнів із проектною роботою, координує їх роботу, навчає нових видів діяльності.

Розпочинати необхідно з простого: продумати та чітко організувати роботу за ретельно спланованими крокам з урахуванням поступового зростання ролі учнів у проекті. Ідея проекту може належати вчителеві, але учні повинні мати певний вибір. Наприклад, під час підготовки свята учні самі вирішують, які віршики, пісеньки або діалоги вони будуть презентувати на святі. З набуттям досвіду проектної роботи роль учнів у проекті буде зростати.

На етапі підготовки або здійснення проекту доцільно залучити батьків. Але важливо, щоб вони допомагали дітям, а не виконували завдання замість них. Батьки будуть вдячними глядачами, якщо їх запросити на презентацію проектів.

Продуктом проекту може бути плакат, картки, словники в малюнках, індивідуальна розповідь, таблиця, письмова розповідь з ілюстраціями, малюнок із підписами, проведене свято тощо. Розуміючи важливість кінцевого продукту, слід пам'ятати, що не менш важливим є сам процес його створення. До того ж, це має бути учнівська робота, а не вчительська.

У початковій школі вчитель тільки знайомить учнів з проектною технологією, тому важливо продемонструвати дітям учнівський проект або підготовлений зразок, який можна вивісити в класі для ознайомлення; продемонструвати, як виконуються певні дії.

Плануючи презентацію проекту, необхідно відповісти на декілька запитань:

- *Кому презентується робота?* — Батькам, друзям, учням школи, вчителям, більш широкій аудиторії.
- *Де?* — У класі (вивісити на стіні або розкласти на окремому столі), у залі, у коридорі, на шкільному подвір'ї.
- *Коли?* — Після уроків, під час свята, на вихідні (можливо, буде визначена дата).
- *Яким чином?* — Організувати виставку робіт, влаштувати свято, надрукувати, зробити відеосюжет про те, як виконувався проект.

Часто для презентації результатів проекту влаштовують виставки робіт. Пропонуємо деякі практичні поради.

- Учнівські проекти мають бути підписані й виставлені для огляду разом із малюнками, фотографіями тощо. Але перш ніж виставляти учнівські проекти, запитайте у дитини, чи не заперечує вона проти цього.
- Роботи вивішуються або виставляються на певний час (тиждень–два), учням надається час для ознайомлення з іншими проектами. Вчитель може запропонувати учням виконати завдання (наприклад, у проекті «Мої улюблені іграшки» учні мають знайти, яка іграшка найулюбленіша в класі).
- Учнів слід залучити до оформлення виставки проектів.
- Після того як роботи прибрані, кожна дитина може її отримати і зберігати в папці з файлами.

Оцінювання вчитель планує заздалегідь і знайомить учнів із відповідними критеріями перед початком виконання основної роботи за проектом. Учитель додає заохочувальний бал або два, якщо учень доклав значних зусиль в оформленні, виявив активність у проведенні презентації, продемонстрував творчий підхід до створення проекту тощо. У другому класі вчитель оцінює учнівські проекти вербально або використовуючи різні знаки, наприклад, приклеює учням паперову квітку або малює яблуко у кошику тощо. У третьому або четвертому класах також можна використати цей спосіб оцінювання, наприклад, у проекті «Моя матуся — особлива» можна зробити таким чином: учні малюють вазу на альбомному аркуші, в якій з'являється квітка після кожно-

Вступаючи до школи, дитина являє собою знак питання, а закінчуючи її — крапку. А як хочеться, щоб діти, батьки, вчителі завжди були лише знаком оклику. Адже немає винагороди дорожчої, ніж очі наших дітей, які сяють допитливістю, добротою і любов'ю.

Дейл Постман

го успішно виконаного завдання. Цей букет буде подарунком матусі до свята.

Під час проектної роботи на етапі підбиття підсумків зворотний зв'язок має бути обов'язковим. Учні вчаться аналізувати свою роботу, а вчитель отримує інформацію щодо їх досягнень і труднощів. Для того щоб учні оцінили проект у цілому, необхідно запитати, що їм найбільше сподобалось (які були труднощі, потреби, що б вони порадили для поліпшення роботи, яку проблему хотіли б узяти для наступного проекту).

Висновки

Метод проектів є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, коли увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції. За своєю сутністю робота над проектом має інноваційний характер: вимагає від учнів застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Отже, можна зазначити, що системне запровадження проектної технології в школі (починаючи з початкової ланки) призводить до того, що учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але також як метод організації та планування своєї подальшої життєдіяльності. Врешті це сприяє підготовці молоді, яка грунтує свою діяльність на основі демократичних цінностей, схильна до навчання впродовж життя, здатна бути конкурентноздатною на європейському і світовому освітніх просторах та на ринку праці.

Література

1. *Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М.* Критичне мислення: як цього навчити: Науково-методичний посібник / За наук. ред. О. І. Пометун. — Х., 2007. — 190 с.
2. *Евдокимов В. И., Олейник Т. А., Горькова С. А.* Практикум по развитию критического мышления. — Х.: Торнадо, 2002. — 144 с.
3. *Клепко С. Ф.* Філософія освіти в європейському контексті. — Полтава: ПОІППО, 2006. — 328 с.
4. *Линдсей Г., Халл К. С., Томпсон Р. Ф.* Творческое и критическое мышление // Хрестоматия по общей психологии. — М.: Изд-во Московского университета, 1981. — С. 149–150.
5. *Мармаза О. І.* Проектний підхід до управління навчальним закладом. — Х.: Вид. група «Основа», 2003. — 80 с.
6. *Марченко О. Г.* Формування критичного мислення школярів. — Х., 2007. — 160 с.
7. *Освітні* технології: Навч.-метод. посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пєхоти. — К.: А. С. К., 2002. — 255 с.
8. *Пометун О., Пироженко Л.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник / За ред. О. І. Пометун. — К.: А. С. К., 2004. — 192 с.
9. *Тягло А. В., Воропай Т. С.* Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века. — Х.: Ун-т внутр. дел, 1999. — 285 с.
10. *Тягло О. В.* Критичне мислення. — Х.: Вид. група «Основа», 2008. — 192 с.
11. *Управление* проектом / Фил Бэгьюли / Пер. с англ. В. Петрашек. — М.: Фаир-пресс, 2004. — 208 с.

О. М. Цимбал,
учитель англійської мови, Люботинська гімназія № 1;
О. В. Тягло,
професор, докт. філос. наук, начальник кафедри філософії і політології, Харківський національний університет внутрішніх справ;
П. В. Цимбал,
канд. іст. наук, доцент кафедри філософії і політології, Харківський національний університет внутрішніх справ

ВИДАВНИЦТВО РАНОК ПРОПОНУЄ

А. М. Заїка
ПРОПИСИ З КАЛЬКОЮ
Мій перший зошит

У 2-х частинах
Складені відповідно до «Букваря» М. С. Вашуленка та Н. Ф. Скрипченко

УНІКАЛЬНЕ МЕТОДИЧНЕ НАПОВНЕННЯ:

- Прозорий папір (калька) для копіювання
- Допоміжна коса сітка для контролю правильності написання літер (розміру, нахилу, відстані між елементами)
- Вправи для звукового аналізу слів та розвитку мовлення
- Малюнки для розфарбовування
- Зразки рукописних літер з позначенням послідовності та напряму написання їх елементів
- Варіантні вправи на обведення літер

Ціна комплекта 7,50 грн

ч. 1 — 64 с., ч. 2 — 64 с., 168х215

«НАВЧАЛЬНА КНИГА»
ВИДАВНИЦТВО РАНОК www.ranok.com.ua
а/с 3355, Харків 61045
(057)717-74-55

Я замовляю післяплатою:

Прописи з калькою. Мій перший зошит

код			мова		кіль-кість
			укр.	рос.	
128	-	1040			

Оплату гарантую _____
(особистий підпис)

Оформити замовлення можна також на звичайному аркуші паперу